

**Programa școlară
pentru disciplina
LIMBA ȘI LITERATURA MATERNĂ
UCRAINEANĂ
Clasele a III-a și a IV-a**

**Навчальна програма
СПІЛКУВАННЯ НА РІДНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
III- їй та IV –ий класи**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Основна мета початкового навчання української мови як рідної у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням румунською та українською мовами полягає у формуванні комунікативної компетентності учнів, урахувуючи їхні можливості та інтереси, а також здобуття певних знань про реалії матеріальної та духовної культури українського народу. Основна мета цієї програми полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) у процесі спілкування. Відповідно до навчальної галузі «Мови і літератури» державного стандарту початкової загальної освіти, навчальний предмет «Українська мова» викладається 5 годин тижнево у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою та 4 години тижнево у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням румунською мовою.

Навчання української мови має бути спрямоване також на формування соціокультурної компетентності, яка охоплює загальнокультурний розвиток учнів, їх пристосування до життя в певному соціальному середовищі, громадянське, патріотичне, морально-естетичне, естетичне виховання. Комунікативна компетентність є ключовою і полягає в умінні встановлювати комунікативні контакти, використовуючи уміння з усіх видів мовленнєвої діяльності. Навчання української мови спрямоване і на формування соціокультурної компетентності, яка полягає в соціокультурному розвитку молодших школярів, їх пристосуванні до життя, патріотичному й морально-етичному вихованні, а також вихованні почуття толерантності до інших мов, культур.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- вироблення в учнів мотивації до навчання української мови;
- формування комунікативних умінь;
- гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання і письма);
- опанування найважливіших функціональних складників мовної системи;
- соціально-культурний розвиток особистості;
- формування в учнів уміння вчитися.

У 3-4-х класах розвиваються і вдосконалюються уміння з усіх видів мовленнєвої діяльності на основі засвоєних знань з мови, правопису й пунктуації.

Тематика текстів для аудіювання і читання, діалогів і монологічних висловлювань учнів визначається відповідно до таких сфер мовлення, як особистісна, соціально-побутова, освітня, суспільна і природознавча.

У програмі окреслено знання лише про ті найважливіші мовні одиниці, які необхідні й достатні для формування комунікативного мовлення. Відомості з мови, які учні одержують у процесі навчання, мають використовуватися не стільки для мовного аналізу, скільки для організації постійної роботи з удосконалення орфоепічних, лексичних, граматичних умінь і навичок учнів, що є базовими для формування комунікативних умінь.

Програма з української мови як рідної ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової мовної освіти і має двовимірну структуру, яка складається із:

- змісту навчального матеріалу, визначеного за змістовими напрямками (зміст мовленнєвої, мовної, соціокультурної компетенції);

– державних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів (визначений комплекс знань, умінь, навичок, способів діяльності, що у сукупності складають вищезазначені компетенції).

Зміст і структура програми української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням румунською та українською мовами, визначені на основі таких дидактичних і лінгводидактичних принципів як:

- мотивація навчального процесу та взаємозв'язок навчання, виховання і розвитку учнів;
- доступність навчального матеріалу;
- урахування особливостей вивчення румунської мови;
- комплексний підхід до формування усіх видів мовленнєвої діяльності;
- комунікативна спрямованість навчання української мови;
- принцип збереження здоров'я (дотримання норм навчання і відпочинку, застосування ігрових методів навчання).

З огляду на основну мету і завдання, процес навчання української мови передбачає засвоєння мови як засобу спілкування і пізнання шляхом залучення учнів до активної комунікативної діяльності. Зміст програми забезпечує розвивальний характер і прикладну спрямованість навчання української мови, міжпредметні зв'язки, ураховує можливості й інтереси учнів початкової школи.

Курс української мови в початкових класах структурується таким чином:

- I. Усний курс української мови (підготовчий клас).
- II. Навчання грамоти (1-2 класи).
- III. Відомості з мови й правопису (3-4 класи).

Структура навчальної програми.

Навчальна програма включає:

- загальні компетенції
- специфічні компетенції, що впливають із загальних, які формуються протягом навчального року;
- приклади видів навчальної діяльності;
- методологічні рекомендації.

Загальні компетенції

- 1. Сприйняття усного повідомлення в різних комунікативних ситуаціях**
- 2. Вираження усного повідомлення в різних комунікативних ситуаціях**
- 3. Сприйняття письмового повідомлення в різних комунікативних ситуаціях**
- 4. Редагування різних повідомлень в різних комунікативних ситуаціях**

Специфічні компетенції та приклади видів навчальної діяльності

1. Сприйняття усного повідомлення в різних комунікативних ситуаціях

III-й клас	IV-й клас
<p>1.1. Ідентифікація загального значення усного повідомлення, вимовленого чітко і повільно, на знайомі теми</p> <ul style="list-style-type: none"> - поділ прослуханих слів на групи за поданою вчителем чи обраною самотійно ознакою - сприйняття на слух інструкцій, що стосуються виконання навчальних дій - сприймання на слух текстів художнього, розмовного або науково-художнього стилів (казка, художня розповідь, сюжетна розповідь пізнавального характеру, вірш) - робота над усвідомленням елементів фактичного змісту (хто? що?), запам'ятовування з одного прослуховування послідовності подій - побудова запитань і відповідей на них за прослуханим чи прочитаним текстом, малюнком - складання, розігрування діалогів за темами, близькими до життєвого досвіду дітей, – після попередньої підготовки (обговорення змісту, робота зі словом, словосполученням, етикетними мовленнєвими формулами, що використовуються у діалогах) 	<p>1.1. Ідентифікація загального значення усного повідомлення на теми з навколишнього середовища</p> <ul style="list-style-type: none"> - сприймання на слух текстів художнього, розмовного або науково-популярного стилів, різних жанрів (казка, оповідання, вірш) і типів (розповідь, опис, міркування) - усвідомлення елементів фактичного змісту (дійові особи, місце і час дії, тема і мета) висловлювань - відтворення змісту прослуханого «своїми словами» - вираження власної думки щодо змісту прослуханого, персонажів, фактів чи подій - слухання, сприймання і розуміння навчальних інструкцій і настанов з боку вчителя - складання груп слів із пропонованим лексичним значенням (слова, що позначають осіб, які працюють у школі предмети, що знаходяться у класі добре виконав роботу і т. ін.). Знаходження серед слів тих, що подібні чи протилежні за лексичним значенням
<p>1.2. Виведення значення слова із почутого повідомлення</p> <ul style="list-style-type: none"> - використання техніки спроб і невдач - тлумачення слова за допомогою вербальних і невербальних засобів - спостереження за лексичним значенням слова - формування початкових уявлень про частини мови те, що слова поділяються на групи залежно від того, на 	<p>1.2. Ідентифікація простих інтонаційних моделей (припущення, наказ, запитання)</p> <ul style="list-style-type: none"> - розпізнавання запитань у прослуханому повідомленні (Хто запитує? Про що запитує?) - ідентифікація наказу - розпізнавання припущень (стверджувальні та заперечувальні речення)

III-й клас	IV-ий клас
<p>яке питання вони відповідають</p> <ul style="list-style-type: none"> - робота з деформованим текстом – упорядкування частин тексту, окремих речень, добір заголовка тощо - розвиток умінь помічати в тексті незнайомі слова, з'ясовувати їх значення 	<ul style="list-style-type: none"> - сила голосу і темп мовлення в процесі говоріння, діалогічного і монологічного спілкування - речення, різні за метою висловлювання та інтонацією (розповідні, питальні, спонукальні; окличні та неокличні) - спостереження за інтонацією розповідних, питальних, спонукальних речень, а також окличних речень (без уживання термінів)
<p>1.3 Розпізнавання закономірностей мови за допомогою прослуханих повідомлень</p> <ul style="list-style-type: none"> - розпізнавання специфічних мовленнєвих одиниць (напр. множина, рід) - правильне вимовляння (за зразком учителя), розрізнення на слух дзвінких – глухих, твердих – м'яких приголосних звуків - розширення уявлень про культуру мовлення і культуру спілкування: етичні норми мовлення, правила культури спілкування - засвоєння українських форм звертання до дітей і дорослих (Марійко, Іванку, Тамаро, Іване) - 	<p>1.3. Зауваження відхилень у прослуханих повідомленнях з метою їх виправлення</p> <ul style="list-style-type: none"> - розпізнавання вживання неправильної форми слова чи інших відхилень - виправлення помилки в усних відповідях однокласників - оцінення словесно результати своєї навчальної діяльності за орієнтирами, даними вчителем (правильно, красиво, що саме; якщо помилився, то в чому, що треба змінити, чого уникати подібних помилок у наступній роботі та ін.)
<p>1.4. Прояв уваги до співрозмовника</p> <ul style="list-style-type: none"> - споглядання співрозмовника - пошук цікавих, представницьких елементів у прослуханому повідомленні - розширення уявлень про культуру мовлення і культуру спілкування: етичні норми мовлення, правила культури спілкування - ознайомлення з українськими формулами мовленнєвого етикету розмовного стилю; вивчення найпростіших українських формул мовленнєвого етикету вітання, прощання, прохання 	<p>1.4. Прояв толерантності до спірозмовника</p> <ul style="list-style-type: none"> - очікування закінчення повідомлення - вступ у розмову згідно встановлених правил - використання українських формул мовленнєвого етикету з урахуванням віку і статусу особи, з якою відбувається спілкування - ознайомлення з дотриманням правил етикету в громадських місцях (кінотеатрі, музеї, поліклініці, на шкільному святі) - ознайомлення з відмінностями формул мовленнєвого взаємодія з іншими учасниками навчального процесу

III-й клас	IV-ий клас
<ul style="list-style-type: none"> - орієнтування мовлення на слухача (співрозмовника), врахування ситуації, теми і мети повідомлення (повідомити про щось нове, поділитися радістю, звернутися з проханням, висловити співчуття, підтримати в складних ситуаціях) 	
<p>1.5. Прояв відкритого ставлення до комунікаційного процесу за умов незрозумілості прослуханого повідомлення</p> <ul style="list-style-type: none"> - прохання повторити повідомлення (наприклад, Що ти сказав?/ Повтори, будь ласка, ще раз) - вимога пояснення (наприклад, тобто .../ що це означає...?) - перемога страху перед невдачею 	<p>1.5. Прояв зацікавлення до сприймання усного повідомлення незалежно від перешкоди в передачі</p> <ul style="list-style-type: none"> - ігри на тлумачення обірваних, неправильно вимовлених повідомлень - групова робота, яка потребує активного вербального залучення усіх членів групи

2. Вираження усного повідомлення в різних комунікативних ситуаціях

III-й клас	IV-ий клас
<p>2.1. Опис предмета / істоти з найближчого оточення на основі простого плану</p> <ul style="list-style-type: none"> - складання діалогічного висловлювання на задану тему за запропонованими вчителем допоміжними матеріалами та без них - складання діалогу персонажів, передаючи голосом і мімікою їхній характер - визначення позитивних і негативних персонажів - написання переказів (розповідний текст) за колективно складеним планом, з опорою на допоміжні матеріали (ключові слова та сполучення слів тощо), дотримуючись тричастинної структури висловлювання - складання усних зв'язних висловлювань (розповідь, опис, міркування) самостійно та за поданою вчителем дидактичною опорою: даним початком, основною 	<p>2.1. Опис персонажу з книги / мультфільму / фільму для дітей на основі набору запитань / простого плану</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначення декількох рис героя - участь у рольових іграх з метою перевтілення у персонаж - створення портрета персонажа з використанням різних способів (малюнок/колаж, ритм/мелодія, пантоміма тощо); - співпраця для визначення спільних елементів простого плану з метою опису персонажа - письмове висловлювання про прочитаний твір, епізод переглянутого фільму, ситуації з життя класу або сім'ї та ін. - переказування тексту з опорою на поданий план або опорне сполучення слів

III-й клас	IV-ий клас
<p><i>частиною та кінцівкою з орієнтацією на ситуацію мовлення, за даним або колективно складеним планом</i></p>	
<p>2.2. Представлення заняття, проведеного в індивідуальній чи груповій формі</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>відповідь на прості контрольні запитання: Що ти робиш? Що ти зробив? Що ти зробив з самого початку: Що було потім?</i> - <i>просте представлення певної теми</i> - <i>інтуїтивне відчуття мовних закономірностей (інтуїтивне відчуття роду, числа)</i> 	<p>2.2. Представлення випадку / ситуації</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмови щодо усного представлення і обговорення критеріїв оцінки усного представлення</i> - <i>конкурс усних виступів на оголошену тему (напр. різдвяне свято, відвідини музею, літературний герой..., похід до магазину), проведений серед учнів класу</i> - <i>дотримання мовних закономірностей (інтуїтивне відчуття особи, часу, місця тощо)</i> - <i>самовиправлення, корекція мовних помилок за допомогою вчителя чи учнів</i>
<p>2.3. Активна участь у пошуку розв'язків проблемних ситуацій</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розгортання міждисциплінарних проектів у школі чи мікрогрупі</i> - <i>організація і проведення шкільної події (напр., свята, виставки стендів, малюнків на теми прочитаних творів</i> 	<p>2.3. Пошук і започаткування співпраці з метою розв'язання індивідуальних чи групових проблем</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ігри, в основі яких лежать взаємне опитування</i> - <i>розробка проектів парами чи малими групами</i> - <i>ігри, в основі яких лежить взаємна зміна ролями у комунікативному процесі</i>

3. Сприйняття письмового повідомлення в різних комунікативних ситуаціях

III-й клас	IV-ий клас
<p>3.1. Отримання детальної інформації з інформативних текстів</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>активне читання з олівцем у руці</i> - <i>робота по парах з метою з'ясування незрозумілих питань</i> - <i>відповіді на запитання: хто? що? як? чому? для чого?</i> - <i>використання простих графічних схем</i> 	<p>3.1. Формулювання простих висновків на основі прочитаних літературних чи інформативних текстів</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>робота по парах на основі взаємно поставлених запитань</i> - <i>читання тексту з використанням методу SINELG</i> - <i>розробка по парах чи по групах діаграм Венна для текстових елементів, рухаючись від пошуку спільних</i>

III-й клас	IV-ий клас
	<p>елементів до відмінних</p> <ul style="list-style-type: none"> - використання простих схем, розроблених учнями чи наданими викладачем
<p>3.2. Формулювання емоційної відповіді стосовно прочитаного короткого літературного тексту</p> <ul style="list-style-type: none"> - вправи на висловлення думки / почуттів щодо прочитаного з використанням різних методів (малюнка, міміки, схеми, ритму/ мелодії тощо) - формування навичок вираження емоцій за допомогою вправ „якби я був персонажем мені було би.....”(сумно / весело/ тощо) 	<p>3.2. Поєднання елементів знайдених в прочитаному тексті з своїм досвідом</p> <ul style="list-style-type: none"> - розробка комплексних проектів, спрямованих на вирішення взаємозв'язок між реальним і уявним світом представлені в прочитаних текстах - розробка плакат/ графічних організаторів, щоб показати зв'язок між текстом (літературного чи інформативного) та своїм досвідом -
<p>3.3. Формулювання думки щодо короткої оповіді, супроводженої ілюстраціями</p> <ul style="list-style-type: none"> - вправи на висловлення особистої думки на основі елементів тексту - вираження згоди / незгоди з діями, ставленнями деяких персонажів - обговорення письмових робіт у парах, невеликих групах 	<p>3.3. Вибір з ілюстрованого тексту важливих елементів для підтримки власної думки щодо прочитаного тексту</p> <ul style="list-style-type: none"> - складання переліку головних елементів тексту та їх класифікація (яким є персонаж, що він робить, з ким розмовляє персонаж; характеристики предмета / тварини) - пошук у тексті доказів, які підкреслюють риси персонажу

4. Редагування різних повідомлень в різних комунікаційних ситуаціях

III-й клас	IV-ий клас
<p>4.1. Застосування правил переносу слів, орфографії і пунктуації в письмовому тексті</p> <ul style="list-style-type: none"> - позначення звуків буквами у тих випадках, коли написання відповідає вимові - перенесення частин слів з рядка в рядок по складах - правила перенесення частин слів з літерами й та ь у 	<p>4.1. Ідентифікація, визнання та виправлення помилок з орфографії та пунктуації у редагуванні тексту</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування контрольних-оцінювальних умінь і навичок - використання засвоєних способів перевірки орфограм - знаходження і виправлення помилок з орфографії та пунктуації

III-й клас	IV-й клас
<p>середині слів</p> <ul style="list-style-type: none"> - правила перенесення слів зі збігом двох і кількох приголосних звуків - правила переносу слів з префіксами та з апострофом після префіксів - правило переносу слів з подвоєними буквами - використання знака м'якшення (ь) та букв я, ю, є, ї для позначення м'якості приголосних звуків - вживання розділових знаків (крапка, знак питання, знак оклику) у відповідних за метою висловлювання та інтонацією реченнях, сприйнятих на слух - вимова і правопис слів з ненаголошеними [e], [u] в корені слова, що не перевіряються наголосом. Робота з орфографічним словником - правопис слів з ненаголошеними [e], [u] в корені слова, що не перевіряються наголосом - правопис префіксів роз-, без-, з- с- - правило написання не з дієсловами - розділові знаки у кінці речення (. ? !), велика літера у першому слові речення - дотримування абзаців, які відповідають трьом основним частинам висловлювання (зачин – основна частина – кінцівка) - вживання розділових знаків (крапка, знак питання, знак оклику) у в письмовому тексті 	<ul style="list-style-type: none"> - перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт - слухання, сприймання і розуміння навчальних інструкцій і настанов з боку вчителя - exerciții de exprimare a acordului/ dezacordului față de un punct de vedere - exerciții de argumentare a unui punct de vedere personal, în spiritul toleranței față de punctele de vedere ale altora - analiza unor texte care necesită exprimarea unui punct de vedere personal față de o anumită situație - обговорення письмових робіт у парах, невеликих групах
<p>4.2. Редагування простих функціональних текстів, що містять вербальне і невербальне мовлення</p> <ul style="list-style-type: none"> - виготовлення афіші для свята / конкурсу / проекту / ярмарки - розробка інформаційного листка для повідомлення результатів проекту 	<p>4.2. Складання коротких функціональних текстів на папері чи у цифровому форматі</p> <ul style="list-style-type: none"> - спілкування учнів з викладачем на різні теми за допомогою email чи SMS (запитання, які стосуються теми чи способу розв'язання заданої вправи) - виготовлення запрошення на день народження, на

III-й клас	IV-й клас
<ul style="list-style-type: none"> - ознайомлення з мовними і немовними знаками - складання записки, яка містить пояснення певного факту привітання, запрошення; написання листа другу 	<ul style="list-style-type: none"> зустріч у парку тощо. - правильне заповнення даних відправника і одержувача листа / поштової картки;
<p>4.3. Розробка короткого опису предметів з найближчого оточення на основі навідних запитань</p> <ul style="list-style-type: none"> - розробка незвичних дивних інструкцій для користування звичайними предметами (напр., Що таке жуйка? Для чого вона використовується? Знайди для неї незвичне використання!) 	<p>4.3. Складання опису типу портрет на основі простого плану</p> <ul style="list-style-type: none"> - виставка портретів (колаж/ фото/ малюнок і вербальний опис) - проект (напр., У пошуку люблячої сім'ї – опис домашніх тварин, що не мають господаря) - представлення казкового героя / персонажу фільму / дитячого серіалу

ЗМІСТ

ТЕМА	III-Й КЛАС	IV-Й КЛАС
Коло читання	<ul style="list-style-type: none"> • Твори дитячої літератури, доступної і цікавої школярам цієї вікової групи 	<ul style="list-style-type: none"> • У 4 класі коло читання розширюється за жанрами і персоналіями, охоплюючи доступні, цікаві для цього віку твори, які мають художньо-естетичну цінність
Усна народна творчість	<ul style="list-style-type: none"> • Загадки • Скоромовки • Лічилки • Дитячий ігровий фольклор • Казки про тварин • Прислів'я • Колядки 	<ul style="list-style-type: none"> • Народні дитячі пісеньки • Народні казки • Легенди • Народні ігри • Скоромовки • Колядки

ТЕМА	III-Й КЛАС	IV-Й КЛАС
Літературні казки	<ul style="list-style-type: none"> Тема та основна думка твору Герой (персонаж) твору Автор твору І.Франко, Олена Пчілка, Н.Забіла, В.Сухомлинський 	<ul style="list-style-type: none"> Тема та основна думка твору Герой (персонаж) твору Автор твору К.Ушинський, І.Франко, Леся Українка, В.Сухомлинський
Поезія (сюжетний вірш, пейзажна лірика)	<ul style="list-style-type: none"> Основні ознаки вірша (наявність рими ритму, поділ на строфи -- без вживання терміну) Почуття яке висловлює поет у творі Основні теми дитячих віршів Т.Шевченко, Леся Українка, Олена Пчілка, М.Рильський, Олександр Олесь, Марійка Підгірянка, Н.Забіла, А.Малишко, М.Бота, М.Чубіка 	<ul style="list-style-type: none"> Основні ознаки вірша (наявність рими ритму, поділ на строфи -- без вживання терміну) Почуття яке висловлює поет у творі Основні теми дитячих віршів Т.Шевченко, Леся Українка, Л.Глібов, П.Тичина, М.Рильський, В.Сосюра, Олександр Олесь, М.Вороний, Н.Забіла, А.Малишко, Марійка Підгірянка, Олена Пчілка, М.Бота, М.Чубіка
Проза (оповідання, уривки повістей) 3	<ul style="list-style-type: none"> Тема та основна думка твору Герой (персонаж) твору Автор твору М.Коцюбинський, Марко Вовчок, І.Франко, В.Сухомлинський 	<ul style="list-style-type: none"> Тема та основна думка твору Сюжет і композиція (без уживання термінів) Герой (персонаж) твору Автор твору Мова художнього твору М.Коцюбинський, Марко Вовчок, І.Франко, Остап Вишня, В.Сухомлинський
Зарубіжна література	<ul style="list-style-type: none"> Казки народів Європи 	<ul style="list-style-type: none"> Казки, оповідання, уривки з повістей - Г.К.Андерсен, брати Грім, М.Твен, Р.Кіплінг, Джек Лондон

Підхід до змісту

3-й та 4-й класи є особливими щодо змісту й організації навчальної діяльності молодших школярів на уроках рідної мови. Саме тут відбувається активне становлення графічної навички письма: учні починають писати в зошиті в одну лінію, набувають умінь скоропису, що є необхідним для виконання ними об'єктивно більшої кількості письмових вправ; у них удосконалюються знання і вміння щодо опанування важливого для початкової мовної освіти розділу "Звуки і букви"; третьокласники та четвертокласники засвоюють найважливіші правила української літературної вимови і грамотного письма; на дещо вищому рівні узагальнення знань і вмінь порівняно з 2 класом опановують розділи "Мова і мовлення" та "Текст", а також відповідно до нової мети шкільної мовної програми — формування комунікативного мовлення — вивчають розділи "Речення", "Частини мови".

I. Мова і мовлення

1. Слухання і розуміння усного мовлення (протягом року)

Сприймання на слух мовленого слова, словосполучень, речень та нескладних зв'язних висловлювань.

Уміння після 1—2 прослуховувань виленувати у мовному потоці окремі його елементи; розрізняти серед слів назви предметів, ознак, дій; відрізняти українські слова від слів румунської мови; з допомогою вчителя або самостійно групувати почуті слова за певними ознаками.

Сприймання на слух тексту, розрізнення казки, оповідання, вірша і типу мовлення (розповіді, опису, міркування) на основі характерних ознак як за змістом, так і за формою викладу.

Усвідомлення елементів фактичного змісту (дійові особи, місце і час дії, тема і мета висловлювань). Запам'ятовування послідовності подій. Вираження власної думки щодо змісту прослуханого, персонажів, фактів чи подій.

Уміння відтворити зміст прослуханого близько до тексту "своїми словами".

Уміння слухати і чути, сприймати і розуміти прослухане.

2. Говоріння (протягом року)

Уміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення.

Уміння читати напам'ять вірші та прозові тексти.

Уміння відтворити, розіграти діалог за прослуханим або прочитаним твором.

Уміння скласти діалог за малюнком, описаною ситуацією — з опорою на допоміжні матеріали і без них.

Уміння дотримуватися правил мовленнєвого етикету, культури спілкування.

Уміння переказувати текст з опорою на поданий план або опорне сполучення слів. Уміння переказати епізод із переглянутого фільму, передати розповідь, почуту в позакласний час від близьких, знайомих. Уміння висловити свою думку про предмет висловлювання, обґрунтувати її.

Уміння повторити зразок зв'язного висловлювання, поданого учителем, внести деякі доповнення, зміни в текст.

Уміння скласти зв'язне висловлювання (розповідь, опис, міркування) за малюнком, ситуацією та з опорою на допоміжні матеріали — за даним початком, опорним сполученням слів, за даним або колективно складеним планом та ін. Уміння самостійно скласти висловлювання на задану або вибрану тему, показати своє ставлення до предмета висловлювання.

Уміння оцінювати складені діалог або зв'язне висловлювання, з допомогою вчителя відзначати в ньому достоїнства, бачити те, що вимагає доопрацювання. Уміння вдосконалювати текст.

3. Читання (протягом року)

Удосконалення навичок миттєвого впізнавання добре відомих частотних слів та сполучень 2—3 коротких слів. Розвиток навичок плавного (вільного) читання зв'язних текстів.

Формування умінь розпізнавати в тексті речення і мету їх висловлювання за кінцевими розділовими знаками, використовувати під час їх озвучування відповідну інтонацію.

Правильне інтонування речень зі звертаннями, однорідними членами. Виділення силою голосу (логічним наголосом) слів, найважливіших для висловлення думки.

Дотримання орфоепічних норм під час читання слів, написання яких не збігається з вимовою.

Читання текстів, різних за комунікативним призначенням: роз'яснень (інструкцій) до навчальних та ігрових завдань; листів (особистих і колективних), повідомлень (у т.ч. у дитячих газетах, журналах), телеграм, оголошень, запрошень, привітань тощо.

Читання тексту з діалогом, знаходження слів автора і персонажів.

Виразне читання навчальних текстів підручника, сформульованих у ньому завдань, читання і запам'ятовування правил, умінь користуватися ними в усному та писемному мовленні.

Читання вголос і мовчки. Обговорення змісту прочитаного.

4. Письмо. Писемна мовленнєва діяльність (протягом року)

Уміння скласти і записати 1 або 2—3 зв'язних між собою речень, в яких є опис змісту малюнка, частини інтер'єру класу, навчальної ситуації на уроці тощо.

Уміння скласти і записати 2—3 запитання на задану тему, а також відповісти на запитання, подані однокласником.

Уміння працювати з деформованим текстом: виділяти відсутні абзаци, переставляти частини тексту, вилучати речення, яке не відповідає темі, додавати відсутнє прикінцеве речення.

Уміння писати переказ (розповідний текст 20—40 слів) за колективно складеним планом, з опорою на допоміжні матеріали (дано зачин або кінцівку, ключові сполучення слів та ін.), дотримуючись трьохчастинної структури висловлювання.

Уміння письмово переказати висловлювання про якийсь факт, подію, почуття учнями.

Уміння висловити свою думку про те, що є предметом письма, обумовити свою думку.

Уміння скласти записку, яка містить пояснення певного факту; привітання, запрошення.

Уміння обговорити свої письмові роботи в парах, невеликих групах; побачити позитивні сторони роботи товариша, дати йому пораду щодо її доопрацювання, орієнтуючись на пам'ятку, підготовлену вчителем. Уміння удосконалювати написане.

II. Знання про мову, мовні вміння

1. Текст

Розширення уявлень про текст та його будову. Зіставлення тексту з групою речень, тематично близьких за змістом. Уявлення про змістовий зв'язок між частинами тексту. Відновлення деформованих текстів з переставленими частинами (абзацами).

Спостереження за найголовнішими ознаками художніх, науково-популярних та ділових текстів.

Тема і мета висловлювання у текстах різних типів — розповідях, описах, міркуваннях. Заголовок. Визначення теми і мети тексту, добір заголовків.

План тексту. Поділ тексту на логічно завершені частини за планом і без нього. Складання плану прочитаного тексту з допомогою вчителя.

Абзац. Роль абзаців у тексті. Необхідність дотримання абзаців при оформленні творчих завдань, переказів.

Засоби змістового зв'язку між реченнями в тексті (слова він, вона, воно, цей, ця, це, той, та, те; лексичні повтори, близькі за значенням слова), вироблення уміння використовувати їх у власних висловлюваннях.

Розвиток уміння орієнтувати мовлення на слухача (співрозмовника), враховувати ситуацію, тему і мету повідомлення (повідомити про щось нове, поділитися радістю, звернутися з проханням, висловити співчуття, підтримати в складних ситуаціях).

Етичні норми мовлення: вживання звертань, слів, за допомогою яких виражають прохання, пропозицію, побажання, просять вибачення. Розширити уявлення про культуру мовлення і культуру спілкування.

Переказ тексту-розповіді та тексту-опису (30—50 слів) за колективно складеним планом. Довільний переказ. Вибірковий переказ.

Побудова розповідей за початком, основною частиною та кінцівкою з орієнтацією на ситуацію мовлення.

Побудова тексту-міркування за зразком та за даним початком (про вчинки людей, події, життя сім'ї, стосунки між однолітками тощо).

Написання листа про свої справи (ровесникові, членам родини), запрошень на свято та привітань. Використання слів ввічливості та пошанних форм у звертаннях. Закріплення етичних норм спілкування між людьми.

Розвиток діалогічного мовлення.

Удосконалення змісту і форми власних текстів під керівництвом учителя: відповідність темі; наявність у тексті складових частин (зачину, основної частини, кінцівки); логічність і послідовність викладу думок; усунення одноманітних конструкцій речень; невиправданих лексичних повторів.

Дотримання правил грамотного письма, поділу тексту на абзаци.

2. Речення

Закріплення й узагальнення вивченого про речення в 1—2 класах. Розвиток умінь сприймати на слух речення, різні за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні). Розрізнення на слух окличних речень і неокличних, відпрацювання правильного інтонуювання речень під час голосного читання зв'язних висловлювань та усного діалогу. Розігрування таких навчальних ситуацій, які спонукають використовувати у висловлюваннях речення різних типів.

Практичне засвоєння логічного наголосу (без терміна) в реченнях. Виділення голосом слів, які несуть більше змістове навантаження.

Розділові знаки в кінці речень.

Звертання, розділові знаки при них. Практичне засвоєння, що звертання у вимові виділяється паузами, а на письмі — розділовими знаками (комою, знаком оклику). Вироблення практичних навичок використання у ролі звертань форм кличного відмінка (без терміна): друже, Ольго, Василю, Наталко.

Зв'язок слів у реченні. Встановлення граматичного і смислового зв'язку між словами в реченні за допомогою питань від головного слова до залежного (практично, без термінів): росте (на чому? де?) на грядці, поспішає (до чого? куди?) до класу.

Головні члени речення (підмет і присудок). Ознайомлення учнів з різними способами вираження підмета і присудка (лише практично).

Уміння встановлювати зв'язки слів у реченнях. Для цього використовувати лише прості неускладнені речення з підметом-іменником і присудком-дієсловом.

Побудова речень (простих і складних, зі звертанням та однорідними

членами) за зразком та схемами. Поширення речень за питанням і схемами. Перебудова речень: об'єднання двох простих речень в одне просте з однорідними членами: Діти вчаться писати. Діти вчаться малювати. — Діти вчаться писати і малювати; об'єднання двох простих речень в одне складне (за зразком): Сьогодні брат працює на фермі. Тато готує ґрунт під посіви. — Сьогодні брат працює на фермі, а тато готує ґрунт під посіви.

3. Слово. Значення слова

Спостереження за значенням слів, прямим і переносним значенням, випадками багатозначності, найуживанішими омонімами (без терміна).

Формування уявлень про синоніми та антоніми, умінь добирати синоніми з метою увиразнення висловленої думки та уникнення невиправданих повторів одного і того самого слова. Спостереження за їх роллю в тексті. Ознайомлення з деякими найпоширенішими фразеологізмами.

Вироблення умінь розрізняти слова української та румунської мов, виховання відповідальності кожного за чистоту рідної української мови.

Розвиток умінь помічати в тексті незнайомі слова, з'ясовувати їх значення.

Вироблення умінь добирати слова для якнайточнішого вираження думки як під час усного, так і писемного мовлення.

Виховання культури мовленого слова: розрізнення літературної лексичної норми та ненормативної лексики (вульгаризмів) на прикладах спостережень за мовленням учнів.

4. Будова слова

Поняття про закінчення й основу слова. Роль закінчення як частини слова, за допомогою якої змінюється форма слова (на прикладах з різних частин мови). Закінчення як засіб зв'язку слів у реченні. Визначення закінчення зміною слів за питаннями.

Частини основи: корінь, префікс, суфікс.

Корінь. Розрізнення спільнокореневих слів і форм слова; спільнокореневих слів і слів, близьких за значенням; слів, що однаково звучать, але різних за значенням (моя мати — мати книжку; великий міст — з великих міст; гостра коса — дівоча коса), добір до кожного з них спільнокореневих (у сполученні з іншими словами).

Вимова і правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, які перевіряються наголосом.

Вимова і правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, що не перевіряються наголосом. Робота з орфографічним словником.

Поглиблення знань про дзвінки й глухі приголосні (парні й непарні). Вимова і правопис слів з дзвінками приголосними в кінці та середині слів перед глухими. Правило перевірки правопису слів типу просьба, боротьба, кігті, нігті.

Префікс. Спостереження за словотворчою роллю префіксів. Творення слів з найуживанішими префіксами, складання з ними словосполучень і речень. З'ясування значення слів з різними префіксами.

Префікси, співзвучні з прийменниками (типу без сорому — безсоромний, на письмі — написаний). Спостереження за написанням.

Правопис префіксів роз-, без-. Спостереження за збігом однакових приголосних звуків на межі префікса і кореня (беззубий, беззвучний, беззмістовний, роззолочений, роззувати, роззиратися).

Практичне ознайомлення з написанням префіксів з- (с-).

Спостереження за значенням слів з різними префіксами (у словосполученнях, реченнях, тексті).

Апостроф після префіксів перед я, ю, є, ї.

Перенос слів з префіксами.

Суфікс. Спостереження за роллю суфіксів на прикладі спільнокореневих слів, які належать до однієї і тієї самої частини мови (ручка, рученька, ручище; чорний, чорнявий, чорненький, чорнющий).

Творення слів з найуживанішими суфіксами, введення їх у речення, в текст. Спостереження за збігом однакових приголосних на межі кореня і суфікса (сонний, денний, осінній). Поділ таких слів для переносу.

Спостереження за значенням слів із суфіксами (у реченнях, у тексті).

5. Частини мови

Спостереження за словами, що відповідають на питання хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять? скільки? котрий? котра? котре? котрі? де? коли? як?, а також за службовими словами, до яких не можна поставити питання (і, та, на, від, до, але тощо). Уміння розпізнавати такі слова, ставити до них питання.

Логічні вправи на розрізнення слів за родовими та видовими ознаками (птахи: лелеки, зозулі, синиці, горобці; дерева: дуб, клен, яблуня, вишня) та за смисловими групами у межах кожної частини мови (власні і загальні назви; істоти і неістоти).

Спостереження і добір спільнокореневих слів, які належать до різних частин мови (дуб, дубовий, задубіти; сміх, смішний, усміхатися), розрізнення їх за питаннями, значенням, роллю в реченні та за граматичним і смисловим зв'язком з іншими словами (в межах словосполучень і речень).

Іменник.

Загальне поняття (питання, значення, роль та зв'язок з іншими словами в реченні за допомогою закінчень та прийменників). Іменники, що означають назви істот (хто?), та іменники, які означають назви неістот (що?).

Власні і загальні іменники. Велика буква у власних іменниках.

Формування поняття предметності на прикладах іменників, які означають опредмечені якості, дії (зелень, добро, плавання, напис).

Вживання іменників у прямому і переносному значеннях. Іменники-синоніми, іменники-антоніми.

Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Уміння віднести слово до одного з родів.

Змінювання іменників за числами (однина і множина). Змінювання іменників за питаннями.

Спостереження за влучним уживанням іменників-синонімів, іменників-антонімів у тексті, розмірковування про їх роль. Вибір з даних слів тих, що найбільше відповідають меті й типу висловлювання. Вправи на заміну в тексті недоречних лексичних повторів.

Прикметник.

Загальне поняття (питання, значення, роль у реченні).

Встановлення зв'язку прикметників з іменниками за допомогою питань від іменника до прикметника (нове пальто — пальто (яке?) нове; у новому пальті — у пальті (якому?) новому).

Вживання прикметників у прямому і переносному значеннях. Прикметники-синоніми, прикметники-антоніми. Використання їх у зв'язних висловлюваннях.

Спостереження за влучним уживанням прикметників — у тексті, розмірковування над тим, з якою метою вони дібрані автором. Спостереження за вживанням прикметників у загадках.

Вибір з-поміж поданих прикметників тих, що найточніше характеризують персонажів, події, явища. Вживання прикметників у процесі складання текстів-описів.

Змінювання прикметників за родами у сполученні з іменниками. Родові закінчення прикметників: -ий, -ій, -а, -е, -є. Розпізнавання форм прикметників за родовими закінченнями та іменниками, від яких залежать прикметники.

Змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками.

Дієслово.

Загальне поняття (питання, роль у реченні). Зв'язок дієслова з іменником у реченні.

Дієслова-синоніми, дієслова-антоніми. Вживання дієслів у переносному значенні. Спостереження за влучним добором дієслів автором тексту для змалювання подій, явищ. Вибір із даних дієслів тих, що найвиразніше передають думку, відповідають меті й типу висловлювання. Удосконалення висловлювань шляхом добору дієслівних синонімів.

Час дієслова.

Змінювання дієслів за часами у формах доконаного й недоконаного виду (без уживання термінів) за допомогою питань: що робить? що зробить? що робив? що зробив? Розпізнавання часових форм дієслів у тексті. Використання їх у власних висловлюваннях.

Не з дієсловами. Використання дієслів з не в монологічному та діалогічному мовленні в різних ситуаціях спілкування (в суперечках, дискусіях, застереженнях, виправдовуваннях, порадах, повчаннях).

III. Повторення за рік

IV. Графічні навички письма. Техніка письма.

Культура оформлення письмових робіт. Закріплення графічних навичок письма. Розвиток вільних, плавних рухів руки під час письма у рядку.

Виконання графічних вправ-розчерків. Закріплення вміння правильно писати великі й рядкові букви за групами: у порядку ускладнення їх форми (і, и, ш, щ), за початком написання букв (с, о, а). Удосконалення навички безвідривного поєднання складових елементів рядкових літер: н, р, ф у написанні складів і слів.

Поступовий перехід на письмо у сітці в одну лінію. Дотримання належної висоти, ширини, нахилу букв. Письмо букв в алфавітній послідовності, починаючи із зазначеної вчителем літери. Розвиток плавності письма. Виконання розчерків у сітці в одну лінію на висоту 1—3 рядків у зростаючому темпі.

Вправлення у безвідривних поєднаннях букв з наростаючою їх кількістю до 4 графем (наприклад, рин, лин, дре; мили, ориз, трив), на матеріалах текстів підручника, спеціальної літератури, словникових словах. Формування самоконтролю рухових дій у процесі письма таких графемних поєднань. Поступове прискорення письма в міру індивідуальних можливостей.

Формування вміння писати на дошці, дотримуючись паралельності рядків, однакової висоти літер у слові та слів у реченні.

Диференційований та індивідуальний підхід до удосконалення навичок письма у зошиті та на дошці. Прийоми виправлення і подолання графічних недоліків письма.

Уміння правильно, охайно оформляти письмову роботу у сітці зошита в одну лінію.

Уміння записувати слова в стовпчик у графічній сітці зошита в одну лінію.

Уміння підкреслювати умовними лініями слова-частини мови, позначати морфеми, будувати графічні моделі синтаксичної будови речення у межах, передбачених програмою.

Основні навчальні досягнення на кінець року

Учні повинні знати:

— український алфавіт; букви на позначення голосних і приголосних звуків;

- правила правопису, передбачені програмою;
- члени речення: головні і другорядні (без поділу на види);
- частини мови: іменник, прикметник, дієслово; питання, на які вони відповідають.

Учні повинні вміти:

- розрізняти голосні і приголосні звуки, тверді і м'які, дзвінкі і глухі приголосні;

- розташовувати слова за алфавітом, орієнтуючись на другу літеру; користуватися орфографічним словником;

- слухати і розуміти після одного прослуховування усне висловлювання (текст, який належить до художнього і науково-художнього стилів, час звучання 2—3 хв);

- складати діалог (4—5 реплік на кожного учасника, без урахування етичних формул початку і кінця розмови); одним із учасників діалогу може бути вчитель;

- усно переказувати текст (докладно, вибірково) — обсяг початкового матеріалу 20—40 слів;

- будувати усне зв'язне висловлювання (усний твір) — час звучання орієнтовно 1—2 хв;

- писати переказ розповідного тексту (обсяг початкового тексту 20—30 слів);

- читати вголос, правильно вимовляючи слова й інтонуючи речення, різні за метою висловлювання, окличні речення, речення зі звертаннями; логічно правильно членувати речення на частини за допомогою пауз;

- добирати до тексту заголовки, відповідний до теми тексту; знаходити в тексті зачин, основну частину і кінцівку; ділити текст на частини за поданим планом; зв'язувати два речення за допомогою слів він, цей, такий, тоді;

- розрізняти на слух і на письмі розповідне, питальне, спонукальне, а також окличне речення; речення зі звертанням; скласти за малюнком, за описаною ситуацією речення, різні за метою висловлювання і за інтонацією, речення із звертанням;

- об'єднувати два прості речення в складне;

- ділити на групи слова, які відповідають на питання різних частин мови (в тому числі числівників, прислівників без уживання терміна); які розрізняються за родом, числом (іменники, прикметники), стоять у формі того чи іншого часу (дієслово); будувати сполучення зі слів, що є різними частинами мови;

- списувати текст (20—40 слів) з рукописного і друкованого тексту, дотримуючись правил оформлення письмової роботи, правил правопису і каліграфії; звіряти написане із зразком, виправляти написане;

- записати під диктовку текст (20—30 слів), складений із слів, які пишуться за фонетичним принципом; за правилами, вивченими в 1—4 класах і визначених програмою для самостійного застосування учнями; а також за правилами, визначеними програмою для застосування з допомогою учителя (для контролю використовуються тільки ті слова, які були опрацьовані на уроках під керівництвом учителя); а також слів зі списків, поданих у програмі для запам'ятовування в 1—4 класах;

Методологічні рекомендації

Програма передбачає набуття учнями елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне й монологічне; про особливості висловлювань, обумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Однак основну увагу в навчанні слід приділяти розвитку умінь здійснювати всі види мовленнєвої діяльності: слухання-розуміння (аудіювання), говоріння, читання, письмо. З цією метою необхідно використовувати спеціальні види роботи, забезпечувати регулярний контроль за сформованістю відповідних умінь.

В основі розвитку різних навичок мовленнєвої діяльності лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення. Учні, для яких українська мова є рідною, безумовно, володіють цим умінням на побутовому рівні. Однак у шкільному навчанні постійно збільшується лексичний запас, ускладнюється граматичний лад мовлення, розширюється тематика й поглиблюється логіка міркувань у висловлюваннях, що пропонуються для слухання. При цьому значно підвищуються вимоги до швидкості, точності сприйняття усного мовлення, розуміння прослуханого, уміння зосереджувати довільну увагу протягом більш тривалих відрізків часу. Усе це обумовлює необхідність удосконалювати навичку аудіювання не тільки у початкових, а й у наступних класах школи.

Школярів необхідно вчити стежити за розвитком думки, адекватно сприймати емоційно-оцінну інформацію; помічати в тексті слова, найбільш важливі для розуміння висловлювання; усвідомлювати значення загального тону, тембру, темпу, сили голосу.

Розвиток уміння уважно слухати, розуміти прослухане, виконувати після одного прослуховування певні завдання відбувається не тільки на матеріалі зв'язних (діалогічних і монологічних) висловлювань, а й на матеріалі, складеному з окремих одиниць різних мовних рівнів. У роботі з аудіювання, як правило, використовують фронтальні види роботи; для неї плануються завдання, виконання яких не вимагає (чи майже не вимагає) від учня усних чи письмових висловлювань. До таких завдань належать: виконання дії, описаної у тексті, малюнка за текстом; вибір правильної відповіді на запитання до тексту із кількох запропонованих варіантів тощо.

Формування, розвиток навичок мовленнєвої діяльності передбачає роботу над побудовою діалогічних і монологічних висловлювань – усних і письмових. Мається на увазі переказ готових текстів і побудова своїх висловлювань на добре знайомі учням теми: на основі прочитаних чи прослуханих творів, переглянутих фільмів, розповідей родичів, знайомих про ті чи інші події, про випадки із повсякденного життя школярів тощо. Необхідно пропонувати учням складати усні і письмові висловлювання з безпосередньою комунікативною метою (запрошення, вітання, вибачення, оголошення і т. ін.).

Ця робота виконується учнями самостійно або з опорою на різні допоміжні матеріали, запропоновані вчителем, – план, ключові словосполучення, речення, початок чи кінець майбутнього висловлювання, малюнок чи серія малюнків тощо. Характер, кількість допоміжного матеріалу залежать від ступеня підготовленості школярів, від мети роботи.

Важливо, щоб в організації мовленнєвої діяльності учнів на уроках склалися такі ситуації, які спонукали б їх до говоріння. З цією метою використовуються сюжетно-рольові ігри, в яких умовно визначається місце дії (у класі, автобусі, парку, магазині), співрозмовник (товариш, молодший брат, мама, гість з іншого міста, села і т. ін.), мета висловлювання (про щось розповісти, повідомити, переконати, виправдатись тощо).

У розвитку усного (діалогічного, монологічного) мовлення доцільно широко використовувати роботу в парах і невеликих групах, яка дає можливість висловитись більшості учнів класу. При цьому важливо прищеплювати школярам культуру спілкування, яка виявляється не тільки в доречному використанні формул мовленнєвого етикету, а й в умінні уважно слухати співрозмовника, призупиняти своє мовлення, щоб дати можливість висловитись іншому, погоджувати свої репліки з тим, що сказав співрозмовник, в умінні сказати йому добре слово, висловити критичне зауваження в такій формі, щоб нікого не образити і т. ін.

Розвиваючи писемне мовлення молодших школярів, учитель має заохочувати їх записувати свої думки, враження, писати про те, що їх справді хвилює. Важливим фактором є така організація роботи, за якої у того, хто робить записи, були б зацікавлені читачі або слухачі, готові обговорити написане (передусім його зміст, а не огріхи в побудові речень, правописі).

При цьому необхідно вчити школярів удосконалювати, виправляти, переписувати свої роботи.

Важливе місце в системі роботи над розвитком мовленнєвої діяльності учнів відводиться окремим урокам розвитку усного і писемного зв'язного мовлення, які рекомендується проводити не рідше як один раз на два тижні (17 год на рік). Основна мета цих уроків у 1 класі – ознайомлення учнів з тематичними групами слів («Навчальне приладдя», «Явища природи», «Ввічливі слова» і т.ін.); збагачення їхнього лексичного запасу словами – назвами предметів, ознак, дій; формування уміння будувати з вивченими словами словосполучення і речення, пов'язувати 2-3 речення у зв'язну розповідь. У першому класі зв'язні висловлювання будуються усно. Важливо, щоб теми для них були цікавими дітям, торкалися подій з їхнього повсякденного життя. Уже з першого року навчання слід спонукати учнів до висловлювання власних думок, своїх оцінних суджень, висновків, порад.

У 3 класі на всіх уроках розвитку зв'язного мовлення в учнів формуються уміння будувати письмові висловлювання. А саме: перекази текстів, розповіді, описи, міркування з використанням певних допоміжних матеріалів – запитань, опорних слів, даного початку, плану тощо. Перед виконанням кожної письмової творчої роботи обов'язковим має бути підготовчий етап уроку. Він передбачає лексичну роботу (тлумачення значення окремих слів, добір синонімів, виражальних засобів мови, образних слів і словосполучень і т. ін.); складання плану майбутнього переказу чи твору; іншу підготовчу роботу (повторення правил пунктуації, правопису окремих слів, структури тексту тощо). Під час добору тематики текстів для переказів і учнівських творів необхідно враховувати інтереси дітей, практичне спрямування та виховне значення текстів. Важливо навчити третьокласників письмово висловлювати своє ставлення до того, про що вони пишуть.

Робота на уроках розвитку мовлення в 4 класі передбачає формування в учнів умінь писати твори на основі своїх спостережень, вражень від екскурсії, з обґрунтуванням власної думки, аргументацією свого вибору, власною оцінкою героїв прочитаного тексту чи переглянутого фільму і т.п. Значна частина уроків розвитку мовлення відводиться на формування умінь писати докладний переказ тексту, можливе також ознайомлення з іншими видами переказів: стислим, вибіркоким, творчим. Складання плану і написання творчої роботи кожний учень здійснює самостійно. Колективно клас працює лише на підготовчому етапі уроку. Індивідуальна допомога вчителя у вигляді консультації, додаткової інструкції, поради можлива окремим учням, які цього потребують.

Одним із найважливіших видів мовленнєвої діяльності, робота над яким

відбувається в початкових класах, є читання. У 2-4 класах для роботи з читання відведено спеціальні уроки, але й на уроках української мови цьому виду мовленнєвої діяльності важливо приділяти належну увагу.

Формування читацьких умінь здійснюється в нерозривній єдності з мовленнєвими. Якщо система читацьких умінь відображає процес сприймання, осмислення твору, то мовленнєві уміння – процес створення власного висловлювання за прочитаним (прослуханим). При цьому діти не копіюють текст-зразок, а використовують для побудови власних висловлювань засоби, аналогічні тим, з якими ознайомились на уроках читання.

Цілеспрямоване формування читацької діяльності молодших школярів знаходить своє продовження й розвиток в організації самостійної роботи з дитячою книжкою, роботи з інформацією як на спеціально відведених заняттях у класі, так і в позаурочний час.

Насамперед треба мати на увазі, що у навчанні мови широко використовуються тексти, робота над якими повинна розпочинатися з читання (вголос або мовчки), побіжної перевірки розуміння й обговорення окремих фрагментів. Специфікою роботи з читання на уроках мови є те, що увагу дітей слід особливо привертати до правильного вимовляння, значення слів; інтонації речень, різних за структурою; змістового поділу речень за допомогою пауз, мелодики та ін. Ці аспекти залишаються в сфері уваги і на уроках читання, але там акценти частково переміщуються в бік елементарного літературознавчого аналізу.

У цілому, формування, розвиток навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності, будучи головною метою початкового навчання, повинно займати не менше половини навчального часу на уроках мови.

Одним із важливих завдань початкового навчання мови є формування елементарних умінь орфографічно правильно писати слова, вживати пунктуаційні знаки.

Основою орфографічної грамотності є вміння співвідносити фонетичний і графічний образи слова, позначати звуки слова відповідними буквами без їх пропусків, замінів, вставлянь і переставлянь. Учні початкових класів мають оволодіти цими уміннями і безпомилково писати слова за фонетичним принципом. Крім того, вони мають засвоїти і самостійно користуватись у процесі письма тими правилами правопису, алгоритм застосування яких є простим (1-2 кроки у міркуванні, наприклад, уживання знака м'якшення в кінці слова, прописної літери у власних назвах; написання не з дієсловом тощо).

Інші правила, які передбачають складний алгоритм застосування, засвоюються на пропедевтичному рівні; ознайомлення з ними і їх застосування здійснюється під керівництвом учителя. Це, наприклад, правила про написання слів з ненаголошеними голосними [е], [и], дзвінкими і глухими приголосними, які піддаються взаємній асиміляції, правопису ненаголошених відмінкових та особових закінчень та ін.

До текстів контрольних і перевірних робіт на знання правил, що передбачають певний алгоритм застосування, вносяться тільки ті слова, які попередньо були опрацьовані на уроках у різних видах навчальних завдань.

Важливою частиною роботи з орфографії в початкових класах є засвоєння списку слів, вимову і написання яких школярі мають запам'ятати. Перевірка засвоєння цих слів (за попередні і поточний роки навчання) є обов'язковою частиною контролю за сформованістю правописних умінь.

Робота над правописом охоплює також засвоєння правил використання зазначених у програмах пунктуаційних знаків.

Визначальним умінням, яке має бути сформоване на початковому етапі

навчання мови, є орфографічна і пунктуаційна зіркість: уміння бачити в тексті особливості графічної форми слова, помічати пунктуаційні знаки у простих випадках, усвідомлювати їх роль у реченні, а також уміння самостійно виправляти допущені помилки, зіставляючи написане зі зразком. Це уміння формується у процесі виконання школярами системи відповідних вправ на списування, різних видів навчальних диктантів, у роботі над помилками.

Важливою складовою початкового навчання мови є формування графічних навичок, техніки письма. Необхідно прагнути, щоб письмо молодших школярів було охайним, розбірливим; його швидкість має задовольняти навчальні потреби учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Робота над каліграфією, технікою письма не обмежується періодом навчання грамоти, а продовжується в наступних класах. Увага до цього аспекту письма необхідна не тільки під час виконання школярами спеціальних вправ у написанні окремих літер, їх елементів, буквосполучень, слів, а й під час виконання всіх інших письмових робіт (списування, письмо під диктування, з пам'яті та ін.).

Важливим завданням учителя є формування в учнів уміння писати на дошці з орієнтацією на її площину, регулювати розміри букв, дотримуватися горизонтальності рядків, доцільно розташовувати матеріал і т. ін.

Робота з письма передбачає формування у школярів культури оформлення письмових робіт (відступ від попередньої роботи чи від верхнього краю сторінки, розташування на рядку заголовка, дотримання абзаців, полів, охайність підкреслень, виправлень та ін.).

Для забезпечення успішної адаптації в шкільному середовищі дітей потрібно вчити спілкуватися з учителями, однокласниками, старшими і молодшими школярами, обслуговуючим персоналом школи; дотримуватись правил поведінки на уроці і перерві, в класі, коридорі, спортзалі, їдальні, актовій залі, на стадіоні, подвір'ї школи тощо.

На уроках української мови варто готувати молодших школярів до виконання соціальних ролей: читача бібліотеки, глядача театру чи кінотеатру, покупця, пішохода, пасажира, перехожого, відвідувача різноманітних культурних заходів тощо. З цією метою слід використовувати тексти, у яких йдеться про поведінку людей у громадських місцях, з обов'язковим аналізом дій персонажів текстів. З метою вправлення учнів у правильному і доречному вживанні формул мовленнєвого етикету та формування в молодших школярів етики спілкування доцільно пропонувати складати діалоги за ситуативними малюнками, словесно описаними ситуаціями на теми: «В театрі», «На виставці», «У магазині», «На вулиці», «У транспорті», «В їдальні», «У гостях» і подібні.

Методичні рекомендації призначені для орієнтування вчителя в реалізації навчальної програми, для проектування та розробки класних заходів для викладання-навчання-оцінення відповідно до специфіки української мови

Робоча група/ Grup de lucru Curriculum

Codrea Elvira	Consilier D.I.L.M.	Ministerul Educației și Cercetării Științifice, București
Ferțadi-Senkiv Oksana	Profesor, gr.did.I	Liceul Pedagogic „Taras Șevcenko” Sighetu Marmației, Maramureș
Greceniuc Narcisa-Nicoleta	Profesor pt. învățământ primar și preșcolar, gr.did.I	Școala Gimnazială Valea Vișeuului, Maramureș
Oniujec Liuba Dorina	Institutor, gr.did.I	Școala Gimnazială Valea Vișeuului, Maramureș
Lușcan Loredana Mihaiela	Profesor pt. învățământ primar și preșcolar, gr.did.I, Director	Școala Gimnazială Rona de Sus, Maramureș